

Zahraníční politika a role USA ve světě z pohledu veřejného mínění

Jan Červenka

Témata z oblasti světové politiky se v sociologických šetřeních či průzkumech veřejného mínění neobjevují příliš často, ačkoli jejich výsledky bývají poměrně zajímavé a často se setkávají se značným zájmem a ohlasem médií i veřejnosti. Centrum pro výzkum veřejného mínění se v rámci svých možností pokouší alespoň občas do svých kontinuálních šetření zařazovat otázky z této oblasti. V letech 2003 a 2004 se přitom kromě jiného zabývalo i tématem, které se stalo velmi aktuálním zejména v souvislosti s proběhnuvšími prezidentskými volbami ve Spojených státech, totiž zahraniční politikou USA a rolí USA ve světě. Ve stejném období se některé výzkumy CVVM zaobíraly rovněž problematikou války v Iráku, která je s tématem zahraniční politiky USA úzce propojena, postojem k osobě současného amerického prezidenta George W. Bushe a k mezinárodním institucím jako je Organizace spojených národů či NATO.

Pokud jde o obecné postoje k americké zahraniční politice a k roli, kterou USA sehrávají v současné světové politice, ty byly v šetřeních CVVM zkoumány dvakrát prostřednictvím šestipoložkové baterie výroků,¹ s nimiž respondenti vyjadřovali buďto svůj souhlas, nebo nesouhlas. První šetření přitom proběhlo v první polovině března 2003, druhé a doposud poslední pak ve druhé půlce května 2004.

Tabulka 1: Souhlas/nesouhlas s výroky o zahraniční politice a roli USA ve světě

	III/2003	V/2004
USA usilují o zajištění stability a mírového uspořádání světa.	44/49	47/44
Jednání USA v mezinárodní politice nebere ohledy na mínění světového společenství.	73/21	64/26
USA ve své zahraniční politice vystupují na obranu svobody, demokracie a lidských práv.	48/42	51/38
USA ve své zahraniční politice upřednostňují vlastní mocenské a ekonomické zájmy.	82/13	76/15
USA mají právo postupovat proti nedemokratickým režimům i za použití vojenské síly	20/71	22/64
Současná zahraniční politika USA představuje hrozbu pro dnešní svět	57/31	42/41

Pozn.: Údaje v tabulce reprezentují součty podílů příslušných variant odpovědí „spíše“ a „rozhodně“. Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“.

Data: CVVM, výzkum Naše společnost 2003, šetření 03-03, 2004, šetření 04-05

Z porovnání výsledků obou výzkumů (viz tab. 1) je patrné, že postoje české veřejnosti k americké zahraniční politice a k roli USA ve světě byly v březnu 2003 v některých ohledech podstatně kritičtější než o čtrnáct měsíců později, což s největší pravděpodobností souviselo s tehdy krajně vyhocenou situací okolo Iráku. Zejména podíl těch, kdo považovali stávající zahraniční politiku USA za hrozbu pro dnešní svět, byl v březnu 2003 zřetelně vyšší (o 15 procentních bodů) než v květnu 2004. Patrný posun mezi oběma výzkumy byl zaznamenán i v případě přesvědčení, že jednání USA v mezinárodní politice nebere ohledy na mínění světového společenství (pokles o 9 procentních bodů) a že USA ve své zahraniční politice upřednostňují vlastní mocenské a ekonomické zájmy (pokles o

¹ Otázka: „Přečtu Vám několik výroků o zahraniční politice USA a vy mi, prosím, ke každému z nich řekněte, zda s ním souhlasíte, nebo nesouhlasíte.“ (dále viz tabulka 1)

6 procentních bodů). Naproti tomu však nedošlo ke statisticky významnému vzestupu podílu těch, kdo souhlasili, že Spojené státy mají právo postupovat proti nedemokratickým režimům i za použití vojenské síly, ačkoli podíl explicitně nesouhlasících s tímto výrokem se v porovnání s březnem 2003 snížil o 7 procentních bodů. Pouze velmi mírný posun na hranici statistické významnosti šetření zaregistrovalo ve prospěch tvrzení, že USA usilují o zajištění stability a mírového uspořádání světa a že ve své zahraniční politice vystupují na obranu svobody, demokracie a lidských práv.

Celkově výsledky obou šetření vyznívají ve vztahu k americké zahraniční politice a k roli USA ve světě spíše kriticky. V květnu 2004, kdy hodnocení bylo relativně příznivější, tři čtvrtiny lidí zastávaly názor, že USA v zahraniční politice upřednostňují své vlastní mocenské a ekonomické zájmy, a téměř dvě třetiny si myslely, že Spojené státy neberou ohled na mínění světového společenství. Podle dvou pětin respondentů květnového výzkumu současná zahraniční politika USA představuje hrozbu pro dnešní svět, přibližně stejně velká část vyjádřila opačné mínění. Podobně výrazně rozštěpená byla česká společnost i v názorech na to, zda Spojené státy ve své zahraniční politice usilují o zajištění stability a mírového uspořádání světa, když 47 % občanů s takovým tvrzením souhlasilo a 44 % jej naopak odmítlo. V případě otázky, zda USA ve své zahraniční politice vystupují na obranu svobody, demokracie a lidských práv, mírně převážilo mínění, že ano, když souhlas s takovým tvrzením dala najevo polovina dotázaných oproti necelým dvěma pětinám nesouhlasících. Názor, že Spojené státy mají právo ve vztahu k nedemokratickým režimům použít vojenskou sílu, zastává přibližně pětina obyvatel ČR, dvě třetiny jsou naopak proti.

Převažující kritičnost hodnocení charakterizující obě provedená šetření i posun, ke kterému v uplynulém mezidobí došlo, lze nejlépe ilustrovat prostřednictvím jediného indikátoru zahrnujícího všechny výše uvedené výsledky, které se týkají jednotlivých výroků. Tento indikátor ukazuje postoj české veřejnosti k americké zahraniční politice prostřednictvím vzájemné relace mezi počty pozitivních a negativních vyjádření na její adresu u každého jednotlivého respondenta. Tyto relace byly následně uspořádány do pěti kategorií (viz tab. 2).

Tabulka 2: Postoj k zahraniční politice USA (v %)²

	III/2003	V/2004
jednoznačně pozitivní (bezvýhradný)	5	5
převážně pozitivní	16	21
neutrální, nevyhraněný nebo smíšený	17	24
převážně negativní	32	28
jednoznačně negativní	30	22

Pozn.: Procenta ve sloupci.

Data: CVVM, výzkum Naše společnost 2003, šetření 03-03, 2004, šetření 04-05

Z výsledků vyplývá, že v květnu 2004 se polovina občanů k americké zahraniční politice a roli USA ve světě stavěla převážně nebo zcela jednoznačně kriticky, zatímco pozitivně je vnímala či posuzovala přibližně jedna čtvrtina české populace. Jeden z dvaceti Čechů starších 15 let pak americkou zahraniční politiku přijímal zcela bezvýhradně. V porovnání s březnem 2003 přitom zřetelně ubylo respondentů zaujímajících jednoznačně negativní postoj (pokles o 8 procentních bodů z 30 % na 22 %) a pokles nastal i u podílu těch, jejichž hodnocení

² Do kategorie „jednoznačně pozitivní“ jsou zařazeni respondenti s převahou pěti či šesti výroků podporujících nebo kladně hodnotících americkou zahraniční politiku či roli ve světě, v kategorii „převážně pozitivní“ jsou ti s převahou dvou až čtyř takových vyjádření a v kategorii „neutrální, nevyhraněný nebo smíšený“ figurují lidé, u nichž byl rozdíl mezi příznivými a nepříznivými stanovisky buď nulový, nebo charakterizovaný převahou pouze jediného výroku na jednu či druhou stranu. Kategorie „převážně negativní“ a „jednoznačně negativní“ byly stanoveny analogicky kategoriím „převážně pozitivní“ a „jednoznačně pozitivní“.

vyznivalo převážně kriticky (o 4 procentní body). Uvedená změna se na druhé straně promítla zejména do zvýšení podílu neutrálních, nevyhraněných či smíšených postojů (o 7 procentních bodů) a v menší míře i do nárůstu převážně pozitivního hodnocení (o 5 procentních bodů). Skupina lidí se zcela nekritickým míněním o americké zahraniční politice a roli USA v dnešním světě zůstala, pokud jde o její velikost, nezměněná.

Tabulka 3a: Postoj k zahraniční politice USA podle stranických preferencí – 2003 (v %)

	ODS	KDU-ČSL	ČSSD	KSČM
jednoznačně pozitivní (bezvýhradný)	9	5	3	2
převážně pozitivní	23	15	11	6
neutrální, nevyhraněný nebo smíšený	16	16	16	11
převážně negativní	32	38	34	33
jednoznačně negativní	20	26	36	48

Pozn.: Procenta ve sloupci.

Data: CVVM, výzkum Naše společnost 2003, šetření 03-03

Tabulka 3b: Postoj k zahraniční politice USA podle stranických preferencí – 2004 (v %)

	ODS	KDU-ČSL	ČSSD	KSČM
jednoznačně pozitivní (bezvýhradný)	8	4	4	1
převážně pozitivní	31	23	22	7
neutrální, nevyhraněný nebo smíšený	19	26	20	19
převážně negativní	26	31	28	32
jednoznačně negativní	16	16	26	41

Pozn.: Procenta ve sloupci.

Data: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-05

Z tabulek 3a a 3b je patrné, že podle stranických preferencí relativně nejpříznivěji americkou zahraniční politiku v obou šetřeních vnímali příznivci ODS, i když i mezi nimi převažovaly spíše kritické hlasy, a to vcelku výrazně v březnu 2003, o čtrnáct měsíců později pak podstatně mírněji. Naopak nejkritičtějšími v obou případech byli v tomto směru podle očekávání voliči KSČM, ke kterým se však stoupenci ostatních stran v roce 2003 svými postoji poměrně výrazně přibližovali. O tom, že tehdejší postoje silně ovlivňovala situace okolo chystaného útoku na Irák, svědčí údaje v tabulce 4.

Tabulka 4: Postoj k zahraniční politice USA podle postoje k útoku na Irák (v %)

	pro útok	proti útoku	neví
jednoznačně pozitivní (bezvýhradný)	20	1	3
převážně pozitivní	46	8	15
neutrální, nevyhraněný nebo smíšený	18	13	51
převážně negativní	12	39	26
jednoznačně negativní	4	39	5

Pozn.: Procenta ve sloupci.

Data: CVVM, výzkum Naše společnost 2003, šetření 03-03

V březnu 2003 teprve připravovaný útok proti Iráku podporovalo 21 % českých občanů starších 15 let, 72 % s ním nesouhlasilo a 7 % bylo v tomto ohledu nerozhodných. Tabulka 4 ukazuje, jak v těchto třech jednotlivých skupinách vypadalo celkové hodnocení americké zahraniční politiky. Z údajů vyplývá, že stoupenci útoku na Irák hodnotili americkou zahraniční politiku a roli USA ve světě ze dvou třetin kladně, pětina pak v podstatě zcela bezvýhradně. Naopak mezi odpůrci války se více než tři čtvrtiny stavěly k americké zahraniční politice kriticky, přibližně dvě pětiny pak zaujímaly čistě negativní postoj.

Tabulka 5: Postoj k zahraniční politice USA podle důvěry Georgi W. Bushovi

	důvěřuje	nedůvěřuje	neví
jednoznačně pozitivní (bezvýhradný)	13	2	6
převážně pozitivní	44	10	20
neutrální, nevyhraněný nebo smíšený	24	18	48
převážně negativní	15	36	20
jednoznačně negativní	4	34	6

Pozn.: Procenta ve sloupci.

Data: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-05

Data z výzkumu uskutečněného v květnu 2004 umožnila konfrontovat mínění o americké zahraniční politice a roli USA ve světě s postojem české veřejnosti k osobě současného amerického prezidenta. Prezidentu Georgi W. Bushovi v tomto šetření vyjádřilo důvěru 28 % dotázaných, 60 % mu naopak podle vlastních slov nedůvěřovalo, 11 % nemělo k jeho osobě vyhraněný postoj a zbývající 1 % uvedlo, že George Bushe nezná. Výsledky v tabulce 5 ukazují, že ti, kdo měli důvěru v osobu stávajícího amerického prezidenta, hodnotili americkou zahraniční politiku v naprosté většině pozitivně (57 %) nebo alespoň neutrálně (24 %), zatímco mezi nedůvěřujícími zcela převládají kritické postoje (70 %). Ti, kteří neměli k Georgi Bushovi vyhraněný postoj, hodnotili americkou zahraniční politiku nejčastěji neutrálně, asi čtvrtina k ní byla kritická a stejně velká část ji naopak ocenila pozitivně.

Tabulka 6: Postoj k zahraniční politice USA podle důvěry v NATO a OSN

	NATO		OSN	
	důvěřuje	nedůvěřuje	důvěřuje	nedůvěřuje
jednoznačně pozitivní (bezvýhradný)	9	1	6	5
převážně pozitivní	31	10	24	17
neutrální, nevyhraněný nebo smíšený	25	16	24	15
převážně negativní	25	30	28	27
jednoznačně negativní	10	43	18	36

Pozn.: Procenta ve sloupci.

Data: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-05

Tabulka 7: Postoj k zahraniční politice USA podle kombinace důvěry v OSN a George Bushe (v %)

	důvěřuje	nedůvěřuje	důvěřuje OSN,	nedůvěřuje
	OSN i Bushovi	OSN, důvěřuje Bushovi	nedůvěřuje Bushovi	OSN, ani Bushovi
jednoznačně pozitivní (bezvýhradný)	13	20	2	0
převážně pozitivní	45	48	11	9
neutrální, nevyhraněný nebo smíšený	24	15	20	12
převážně negativní	15	15	37	31
jednoznačně negativní	3	2	30	48

Pozn.: Procenta ve sloupci.

Data: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-05

Ve stejném výzkumu byly zařazeny i otázky zjišťující aktuální postoje české populace k některým mezinárodním strukturám, mj. i k Severoatlantické alianci a k Organizaci spojených národů, které v souvislosti s americkou zahraniční politikou sehrávají poměrně významnou úlohu. Důvěru NATO v šetření vyjádřilo 49 % dotázaných, 36 % zaujalo opačný postoj. Pokud jde o OSN, tam byla vyjadřovaná důvěra poněkud vyšší, když pozitivně se vůči této instituci vymezilo 64 % respondentů, 22 % pak deklarovalo svou nedůvěru.

Vzhledem k tomu, že Spojené státy mají v NATO dominantní postavení a že NATO bývá nezřídka vnímáno spíše jako faktický nástroj americké zahraniční politiky než cokoli jiného, nelze považovat za překvapující, že postoj k němu

s postojem k americké zahraniční politice velmi silně koreluje. Jak ukazuje tabulka 6, mezi důvěřujícími NATO mírně převažují pozitivní postoje k americké zahraniční politice (40 %) nad negativními (35 %), lidé, kteří k NATO naopak důvěru nemají, hodnotí americkou zahraniční politiku a roli USA ve světě většinou kriticky (73 %).

V případě Organizace spojených národů je situace poněkud komplikovanější. Ačkoli Spojené státy jako členská země v postavení velmoci a stálého člena Rady bezpečnosti mají na chod a směřování celé organizace velmi výrazný vliv, zejména v poslední době se se svou zahraniční politikou dostávají poměrně často do kontrapozice a více či méně otevřených konfliktů s OSN či s většinovým stanoviskem členů v rámci Valného shromáždění nebo Rady bezpečnosti. Z výsledků v tabulce 6, která ukazuje celkové hodnocení americké zahraniční politiky mezi těmi, kdo OSN důvěřují a kdo jí naopak nedůvěřují, vyplývá, že rozdíl mezi oběma skupinami je podstatně menší, než tomu bylo např. z pohledu důvěry k NATO, a že skupina důvěřujících OSN hodnotí americkou zahraniční politiku shovívavěji než lidé s opačným postojem k OSN. Poněkud odlišný a také plastičtější obraz postojů k americké zahraniční politice v konfrontaci s důvěrou k OSN dostaneme, pokud do analýzy zapojíme i již dříve zmiňovaný postoj k osobě amerického prezidenta.

Jak ukazuje tabulka 6, relativně nejpříznivěji americkou zahraniční politiku nehodnotí dotázaní, kteří důvěřují OSN, ale poměrně úzká skupina (cca 4 % respondentů), která důvěřuje G. Bushovi a zároveň nedůvěřuje OSN. Ti, kdo důvěřují současnému americkému prezidentovi a zároveň i OSN, vnímají americkou zahraniční politiku rovněž převážně pozitivně, ale v porovnání s předchozí skupinou poněkud méně výrazně. Naopak ti, kdo věří OSN, ale nikoli prezidentu Bushovi vnímají americkou zahraniční politiku vesměs kriticky, přičemž jejich mínění bylo v tomto směru jen o málo méně vyhrcoané než postoj těch, kdo nevěří ani Bushovi, ani OSN.